

Ünite 3: Haksız Fiilden Doğan Borç İlişkileri

Kusur Sorumluluğu

Haksız fiilden doğan borçlar, 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu'nda (TBK) sözleşmeden doğan borç ilişkileri ve sebepsiz zenginleşmeden doğan borç ilişkilerinin yanında, borçların üçüncü kaynağı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu borç ilişkileri, kanunun 49-76. maddelerinin yer aldığı ikinci ayrımında "Haksız Fiillerden Doğan Borç İlişkileri" başlığı altında düzenlenmiştir.

Haksız fiil sorumluluğu, sorumluluğun dayandığı esas açısından çeşitli ayrımlara tabi tutulmuştur. Kusur esasına dayanan sorumlulukta, bir kimsenin fiilden doğan zararı tazminle yükümlü tutulabilmesi için failin (fiili gerçekleştirenin) hem sosyal anlamda hem de hukuk düzenince kabul görmeyen bir davranışta bulunması gerekir. Diğer bir anlatımla kusurlu olması şartı aranmaktadır. Bunla birlikte bazen sorumluluk için kusurun aranmadığı sebep olma esasına göre de sorumluluğun olduğu hâller vardır. Sorumluluğun doğması için zarar verenin kusurunun aranmadığı bu tür sorumluluk hâlleri için sebep sorumluluğu, objektif sorumluluk, kusursuz veya tehlike sorumluluğu denilmektedir.

Kusurlu olarak ve hukuka aykırı bir fiil ile başkasına zarar veren kişi, bu zararı gidermekle yükümlüdür. TBK md.49'a göre kusura dayalı haksız fiil sorumluluğundan söz edebilmek için bazı şartların bir araya gelmesi beklenmektedir. Bu şartlar şunlardır;

- Fiil
- Hukuka Aykırılık
- Kusur
- Zarar
- Nedensellik Bağı

Fiil

Kişinin sorumlu tutulabilmesi için öncelikle onun kusurundan söz edilebilecek bir fiili veya davranışı olması gerekmektedir. Örneğin bir kişinin eşyasının çalınması veya kendisine tokat atılması halinde, meydana gelecek zararın tazmini, eşya çalma veya tokat atma fiilini gerçekleştiren kişiden talep edilecektir.

Hukuka Aykırılık

Hukuken korunan bir menfaatin, kişisel veya mali bir hakkın ihlali, hukuka aykırılık anlamına gelir. Hukuk düzenin koruduğu hukuki değerleri ihlal eden fiil, hukuka aykırıdır. Örneğin bir kişinin eşyasının çalınması hukuk düzeni tarafından korunan mülkiyet hakkını ihlal ettiği için bu fiil, hukuka aykırıdır.

Ancak kanunda, çeşitli sebeplerin bulunması halinde bazen gerçekleştirilen fiilin, hukuka aykırı olmadığı belirtilmektedir. Bunlara hukuka aykırılığı ortadan kaldıran hâller (hukuka uygunluk sebepleri) adı verilmektedir.

Hukuka aykırılığı ortadan kaldıran hâller şunlardır:

1. *Zarar Görenin Rızası:* Hukuka aykırılığı ortadan kaldıran hâllerden ilki, fiil gerçekleştirilmeden önce hukukun emredici kurallarına ve ahlaka uygun biçimde, zarar gören kişinin bu fiile rıza göstermesidir. Bu şartlar oluştuğu takdirde fiili gerçekleştiren kişinin fiili, hukuka aykırı olarak değerlendirilemeyecektir.

Örneğin Hasta Hakları

Yönetmeliğinin 24/1. maddesine göre bir kimse, kendisine tıbbi müdahalede bulunmasına ilişkin rıza gösterdiği takdirde, vücut bütünlüğünün ihlali niteliğindeki fiiller, hukuken belirlenen sınırlar içinde tedavi kapsamında kaldığı sürece hukuka aykırı olmayacaktır.

2. *Kamusal ve Üstün Nitelikli Özel Yarar:* Zarar görenin menfaatinden üstün bir kamusal yahut özel yararın olması hâlinde kanun koyucu bunun korunmasına üstünlük tanıyarak, bu durumun hukuka aykırılığı ortadan kaldıracağını düzenlemiştir. Örneğin tanınmış bir tacirin yolsuzluk yaptığının haberinin gazetelere yansımaları, kişinin şeref ve haysiyetini zedeleyecek nitelik taşımasına rağmen, halkın aydınlatılmasının

kamusal yararının, kişinin yararından daha önemli olması sebebiyle gerçeği yansıtan bu haberin hukuka uygun olduğu söylenebilir.

3. *Kanunun Verdiği Yetkinin Kullanılması*: Kanunun verdiği yetkinin kullanılması da fiilin hukuka aykırılığını ortadan kaldırmaktadır. Kamu görevlilerinin kamu hukukuna dayalı yetkilerini kullanması, yetkinin sınırlarının aşılmaması kaydıyla örneğin polislerin Polis Vazife ve Salahiyetleri Kanunu kapsamında bir saldırıyı durdurma veya saldırganı yakalamak amacı ile silah kullanma yetkileri, belirlenen sınırlar içinde kaldığı sürece hukuka uygun olacaktır.
4. *Haklı Savunma (Meşru Müdafaa)*: Kişinin hukuka aykırı bir saldırı karşısında bu saldırıyı önlemek veya sona erdirmek için gerçekleştirdiği fiiller, saldırganı zarar verse de TBK m. 64/1 kapsamında düzenlenen haklı savunmanın şartlarını taşıdığı takdirde hukuka uygun kabul edilecek ve haklı savunmada bulunan, saldırganın şahıs varlığı veya malvarlığı değerlerine verdiği zarardan sorumlu tutulmayacaktır.
5. *Zorunluluk Hâli (İzttır Hâli)*: Kendisini veya başkasını açık ya da yakın bir zarar tehlikesinden korumak için diğer bir kişinin mallarına zarar verenin bu fiili, hukuka aykırı olmayacaktır ancak tazmin yükümlülüğü hakkaniyete göre belirlenebilecektir.
6. *Kişinin Kendi Hakkını Korumak için Güç Kullanması (İhkakı Hak)*: Kişinin kendi hakkını korumak için güç kullanması da kural olarak hukuka aykırı olmakla birlikte, örneğin çantası çalman kişinin o sırada kolluk kuvvetlerine başvurma imkanı yoksa hırsız kovalayarak çantasını geri alması, aksi hak kaybına yol açacağından kendi hakkını koruması, hukuka uygun olarak değerlendirilecektir.

Zarar

Hukuka aykırı fiilin tazminat sorumluluğuna neden olabilmesi için fiil neticesinde bir başkasına zarar verilmiş olması gerekir. Zarar, genel olarak kişinin malvarlığında istemeden yaşadığı azalmalar, eksilmeler olup farklı açılardan sınıflandırmalara tabi tutulabilir:

Fiili Zarar-Yoksun Kalınan Kâr:

Fiili Zarar: kişinin malvarlığının aktifindeki azalmayı yahut pasifindeki artmayı ifade ederken, yoksun kalınan kâr ise kişinin malvarlığının aktifine girmesi yahut pasifinden eksilmesi beklenen bir değerden mahrum kalmasıdır.

1. *Doğrudan Zarar-Dolaylı Zarar*: Doğrudan zarar, hukuka aykırı fiilin ilk ve temel neticesi olan zarar iken, dolaylı zarar hukuka aykırı fiil ve buna eklenen bir sebep neticesinde meydana gelen zararı ifade etmektedir.
2. *Yansıma Yoluyla Zarar*, hukuka aykırı fiile bizzat maruz kalmadığı hâlde malvarlığında eksilme meydana gelen üçüncü kişilerin uğradığı zarar tipidir. Mevcut Zarar-Müstakbel

Zarar-Muhtemel Zarar:

Hukuka aykırı fiil gerçekleştiği anda vuku bulan zararlar mevcut zarar, fiil gerçekleştiği anda vuku bulmayan ancak ileride vuku bulacağı bilinen zararlar müstakbel zarar, hukuka aykırı fiilin gerçekleştiği anda var olmayan ancak ek bir rizikonun gerçekleşmesi ile meydana gelecek zararlar ise muhtemel zarar oluşturmaktadır.

3. *Maddi Zarar-Manevi Zarar*: Hukuka aykırı fiil sonucu meydana gelen zarar malvarlığında kendisini gösteriyorsa, buna maddi veya malvarlığı zararı adı verilmekle birlikte zararın, zarar görenin şahıs varlığı değerlerinde, kişilik hakkı ile korunan manevi değerlerinde ortaya çıkması halinde manevi zarardan bahsedilmektedir.

Kusur

Kusur, hukuka aykırı fiilin kınanabilir bir davranış olarak faile yükletilmesin! ifade eder. Kişinin hukuka aykırı sonucu istemesi veya hukuka aykırı sonucun ortaya çıkmaması için gerekli dikkat ve özeni göstermemekte kusurlu olduğu anlamına gelir. Kusurun türleri:

1. *Kast*: Kusurun en ağır derecesi olan kast, kişinin ihlali bilerek ve isteyerek meydana getirmesi hâlidir.
2. *İhmal*: Kişinin ihlali istememesine rağmen ihlalin meydana gelmemesi için gerekli dikkat ve özeni göstermemesidir. İhmal ağır veya hafif olabilir.

Nedensellik Bağı

Nedensellik, olaylar arasındaki sebep- sonuç ilişkisidir. İşlenen fiil ile meydana gelen zarar arasında nedensellik bağı olmadığı takdirde fiili işleyen kişinin sorumluluğu doğmayacaktır. Bazı hallerde bu bağı kesilmesi mümkündür. Örneğin zararın ortaya çıkmasına yol açan bir sebep, elverişlilik açısından diğer sebebin önüne geçiyor ise veya zarar görenin kusuru ve mücbir sebep varsa, fiil ile zarar arasındaki nedensellik bağı kesilecektir.

Kusursuz Sorumluluk

Genel kural kişinin gerçekleştirdiği fiilden doğan zarardan sorumlu olabilmesi için kusurunun aranmasına rağmen bazı hallerde hakkaniyetin sağlanması amacıyla, kusurdan bağımsız şekilde hatta bazen hukuka aykırı fiil dahi olmaksızın sorumluluğun doğduğu kabul edilmektedir.

Hakkaniyet Sorumluluğu

Ayrt etme gücünün olmaması kusuru ortadan kaldıran bir etkidir. Çünkü ayrt etme gücü olmayan bir kimse, fiillerinin sonuçlarını da öngöremeyecektir. Ancak örneğin maddi durumu çok iyi olan bir akıl hastasının, maddi durumu daha az olan kişinin küçük kulübesini yakması halinde, akıl hastasının ayrt etme gücü olmaması sebebiyle kural olarak kusurundan bahsedilemeyecektir. Ancak kanun bu durumun hakkaniyete aykırı olmasından yola çıkarak, akıl hastasının kusursuz da olsa meydana gelen zarardan sorumlu tutulacağını ve zararı tazmin edeceğini belirtmektedir.

Adam Çalıştıranın Sorumluluğu

Adam çalıştıran kişiler, özellikle kendisi altında çalışanların hareketlerinden dolayı sorumlu tutulabilirler. Bu sorumluluk hâlinde, kişinin, kendi kusuru ve hatta hareketi dahi söz konusu olmamasına rağmen meydana gelen zararı tazmin etmesi beklenmektedir.

Hayvan Bulunduranın Sorumluluğu

Bir hayvanın bakımını ve yönetimini sürekli veya geçici olarak üstlenen kişi, hayvanın verdiği zararı gidermekle yükümlüdür. Bunun sonucunda örneğin kişinin köpeğiyle birlikte yolda yürürken köpeğin yoldan geçen birisini ısırması halinde, sahibi meydana gelen zarardan sorumlu tutulacaktır.

Yapı Malikinin Sorumluluğu

Bir binanın veya diğer yapı eserlerinin maliki, bunların yapımındaki bozukluklardan veya bakımındaki eksikliklerden doğan zararı gidermekle yükümlüdür. Söz gelimi kişinin evinin çatısından kopan kiremidin aşağı düşerek bir başkasına zarar vermesi durumunda malikin veya intifa ya da oturma hakkı sahiplerinin bu zarardan sorumluluğu kusursuz sorumluluk olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tehlike Sorumluluğu ve Denkleştirme

Teknoloji ve sanayideki gelişmelerin sonucu olarak mağdurların bazı şartlar altında daha etkili korunması amacıyla tehlike sorumluluğu ortaya çıkmıştır. TBK md.71'de önemli ölçüde tehlike arz eden bir işletmenin faaliyetinden zarar doğduğu takdirde, bu zarardan işletme sahibi ve varsa işleten müteselsilen sorumlu olacağı hüküm altına alınmıştır. Örneğin elektrik üreten nükleer santraller, tehlikeli madde üreten işletmeler bu kapsama girerek, faaliyetlerinden zarar doğduğu takdirde, işletme sahibi ve varsa işletene, kusurları olmasa dahi meydana gelen zararı tazmin etme yükümlülüğü yüklenmiştir.

Zararın Belirlenmesi ve Tazminatın Tayini Tazminat Davası

Haksız fiile maruz kalan bir kimsenin ihlale karşı elinde saldırının sona erdirilmesi gibi bazı hukuki imkânlar bulunmaktadır. Ancak zarar haksız fiil sorumluluğunda amaç korumadan ziyade zararın tazminidir ve bu da tazminat

davası ile gerçekleşmektedir.

Tazminat davasında öncelikle zararın belirlenmesi gerekir. Fakat zararın miktarının tam olarak ispat edilememesi hâlinde hâkim, zararın miktarını hakkaniyete göre belirlemek yönünde takdir yetkisini kullanacaktır.

Zararın belirlenmesinde bazı özel durumlara dikkat edilmesi gerekmektedir.

Ölüm Durumunda Zarar: TBK m. 53 ölüm hâlinde talep edilebilecek zararları sınırlı sayıda olmamak şartıyla şu şekilde belirlemiştir:

- Cenaze giderleri
- Ölüm hemen gerçekleşmemişse tedavi giderleri ile çalışma gücünün azalmasından ya da yitirilmesinden doğan kayıplar
- Ölenin desteğinden yoksun kalan kişilerin bu sebeple uğradıkları kayıplar

Bedensel Zarar: TBK m. 54 beden bütünlüğünün ihlali halinde talep edilebilecek zararları sınırlı sayıda olmamak şartıyla şu şekilde belirlemiştir:

- Tedavi giderleri
- Kazanç kaybı
- Çalışma gücünün azalmasından ya da yitirilmesinden doğan kayıplar
- Ekonomik geleceğin sarsılmasından doğan kayıplar

Tazminatın Belirlenmesi

Haksız fiil neticesinde hükmedilecek tazminatın belirlenmesinde zarar en üst sınırı teşkil eder. Hakim tazminat miktarını belirlerken indirim yapması gereken bazı hususlarla karşılaştığı takdirde tazminatı indirebilir. Örneğin failin kusurunun ihmal veya kast seviyesinde olması, mağdurun kusurunun etkisi, tazminatın belirlenmesi için dikkate alınır.

Manevi Tazminat

Zarar doğuran fiil, bir kimsenin kişilik hakkının ihlal edilmesine sebep olmuşsa başka deyişle ihlal nedeniyle kişi manevi zarara uğramış, şahıs varlığı değerinde bir kayıp oluşmuş acı, elem ve ızdırap duymuş ise bu zararın da tazmin edilmesi mümkündür.

Birden Çok Sorumluluk Sebebi veya Birden Çok Sorumlu Bulunması, Haksız Fiilde Zamanaşımı

Zarara yol açan bir davranışın birden çok sorumluluk sebebinden veya birden çok kişinin davranışından kaynaklanması mümkündür. Sözü geçen hususlar, TBK m. 60 ve 61'de çözüme kavuşturulmuştur.

Bir Kişi İçin Birden Çok Sorumluluk Sebebi Bulunması (Sebeplerin Yarışması)

Bir kişinin davranışının hem bir borca aykırılık hem de genel davranış kurallarının ihlalini teşkil etmesi mümkündür. Bu davranışta bulunan için hem borca aykırı davranıştan sorumluluğun hem de haksız fiil sorumluluğunun şartları gerçekleşmiş olur. Zarar gören dilediği sorumluluk esasına dayanarak, meydana gelen zararın tazminini talep edebilir.

Bir Zarardan Birden Çok Kişinin Sorumluluğu (Müteselsil Sorumluluk)

Bir zarardan birden çok kişinin sorumlu olması iki ihtimalde söz konusudur. Bunlardan ilki kişilerin birlikte karar ve hareket ederek bir zarara sebebiyet vermeleridir. Diğeri ise aynı zarardan çeşitli hukuki sebeplerle sorumlu olmalarıdır. İlk ihtimalde kişilerin birlikte zarar vermesi yani ortak kusurları aranmakta iken ikinci ihtimalde kişiler ayrı sebeplerle zarardan sorumlu olacaktır. Bu durumda faillerin birbirlerinin davranışlarından haberdar olması veya davranışlardan birinin diğerine bağımlı olması şart değildir.

Haksız Fiilde Zamanaşımı

Haksız fiil sebebiyle tazminat alacağı; mağdurun, zararını ve tazminat yükümlüsünü öğrendiği tarihten itibaren iki yıllık zamanaşımına tabidir. Haksız fiilin işlendiği tarihten itibaren on yıl geçmiş ve zarar gören tazminat talebini ileri sürmemişse alacak zamanaşımına uğrayacaktır. Ancak haksız fiil aynı zamanda suç teşkil ediyorsa ve ceza davası zamanaşımı süresi 10 yıldan fazla ise bu zamanaşımı süresi hem iki yıllık normal zamanaşımı süresinin hem de 10 yıllık üst sürenin yerini alacaktır.

WWW.AOF.COM.TR